I.

Катерина

II.

Наймычка

ДВІ ПОЭМЫ

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.

КІЕВЪ.
Изданіе книгопродавца Т. А. ГУБАНОВА.
1911.

КІЕВЪ.

Типографія И. И. Чоколова, Фундуклеевская, № 22.

1911.

КАТЕРИНА.

I.

Кохайтеся, чернобриві,
Та не з москалями,
Бо москали—чужі люде,
Роблять лихо з вами.
Москаль любить жартуючи,
Жартуючи кине;
Піде в свою Московщину,
А дівчина гине.
Як-би сама, ще б нічого,
А то й стара мати,
Що родила на світ Божій,
Мусить погибати.
Серце вьяне співаючи,
Коли знає, за-що;
Люде серця не спитають,
А скажуть: „ледащо!“
Кохайтеся ж, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі—чужі люде,
Сміються надъ вами.
Не слухала Катерина
Ні батька, ні неньки,
Полюбила москалика,

Як знало серденько.
Полюбила молодого,
В садочок ходила,
Поки себе, свою долю
Там занапастила.
Кличе мати вечеряти,
А донька не чує:
Де жартує з москаликом,
Там і заночує.
Не дві ночі карі очі
Любо цілувала,
Поки слава не все село
Недобрая стала.
Нехай собі злиї люде,
Що хотять, говорять:
Вона любить, і не чує,
Що вкралося горе.
Прийшли вісти недобриі,—
В поход затрубили;
Пішов москаль въ Туреччину,—
Катрусю накрили.
Не счулася, тай байдуже,
Що коса покрита:
За милого, як співати,
Любо й потужити.
Обіщався чернобривый,
Коли не загине,
Обіщався вернутися,—
Тоді Катерина
Буде собі московкою,
Забудеться горе;
А поки-що, нехай люде,

Що хотять, говорять.
Не журиться Катерина—
Слізоньки втирає,
Що дівчата на улиці
Без неї співають
Не журиться Катерина—
Вмиється сльозою,
Візьме відра о-північно і,
Піде за водою,
Щоб вороги не бачили;
Прийде до криниці,
Стане собі під калину,
Заспіває „Грицяʻʻ.
Виспівує, вимовляє
Аж калина плаче.
Вернулася—і раденька,
Що ніхто не бачив.
Не журиться Катерина?
І гадки не має!
У новенькій хустиночці
В вікно виглядає.
Виглядає Катерина...
Минуло пів року,—
Занудило коло серця,
Зокололо в боку.
Нездужає Катерина,
Ледве-ледве дише...
Вичуняла, та в запічку
Дитину колише.
А жіночки лихо дзвонять,
Матері глузують,
Що москалі вертаються

Та в неї ночують:
—„В тебе дочка чорнобрива,
Та ще й не єдина,
А муштрує у запічку
Московського сина...
Чернобривого прибрала...
Мабуть, сама вчила...“
Бодай же вас, цокотухи,
Та злидні побили,
Як ту матір, що вам на сміх
Сина породила!
Катерино, серце моє!
Лишенько з тобою!
Де ти в світі подінешся
З малим сиротою?
Хто спитає, привітає
Без милого в світі?
Батько-мати—чужі люде,
Тяжко з ними жити!
Вичуняла Катерина;
Одсуне кватирку,
Поглядає на улицю,
Колише дитинку;
Поглядає—нема, нема!
Чи то-ж і не буде?
Пішла б в садок поплакати,
Так дівляться люде.
Зайде сонце—Катерина
По садочку ходить,
На рученьках носить сина,
Очиці поводить:
„Отут з муштри виглядала,

Отут розмовляла,
А там... а там... сину, сину!"
Та й не доказала
Зеленіють по садочку
Черешні та вишні;
Як і перше виходила,
Катерина вийшла.
Вийшла, та вже не співає,
Як перше співала,
Як москаля модого
В вишник дожидала.
Не спиває чернобрива,
Клене свою долю;
А тим часом вороженьки
Чинять свою волю,—
Кують річі недобриї.
Що має робити?
Як-би милий-чорнобривий,—
Умив би спинити...
Так далеко чорнобривий,—
Не чує, не бачить,
Як вороги сміються їй,
Як Катруся плаче.
Може, вбитий чернобривий
За тихим Дунаєм;
А може—вже в Московщин
Другую кохає!
Ні, чорнявий не убитий.—
Він живий, здоровий...
А де-ж найде такі очі,
Такі чорні брови?
На край світа, в Московщині,

По тім боці моря,
Нема ніде Катерини—
Та здалась на горе!..
Вміла мати брови дати,
Карі оченята,
Та не вміла на сім світі
Щастя-долі дати.
А без долі біле личко—
Як квітка на полі;
Пече сонце, гойда вітер,
Рве всякий по волі.
Умивай же біле личко
Дрібними сльозами!
Бо вернулись москалики
Иншими шляхами.

II.

Сидить батько кінець стола,
На руки схилився,
Не дивиться на світ Божий:
Тяжко зажурився.
Коло його стара мати
Сидить на ослоні,
За сльозами ледве-ледве
Вимовляє доні:
„Що, весілля, доню моя?
А де-ж твоя пара?
Де світилки з друженьками,
Старости, бояре?
В Московщині, доню моя!

Іди ж їх шукати!
Та не кажи добрим людям,
Що є в тебе мати.
Проклятий час-годинонька,
Що ти народилась!
Як-би знала до схід сонця
Була б утопила:
Здалась тоді б ти гадині,
Тепер—москалеві...
Доню моя, доню моя,
Цвіте мій рожевий!
Як ягідку, як пташечку,
Кохала, ростила
На лишенько... Доню моя!
Що ти наробила?..
Оддячила!.. Іди ж, шукай
У Москві свекрухи!
Не слухала моїх річей,
То її послухай!
Іди, доню, найди її,
Найди, привітайся.
Будь щастлива в чужих людях,
До нас не вертайся!
Не вертайся, дитя моє,
З далекого краю!..
А хто-ж мою головоньку
Без тебе сховає?
Хто заплаче надо мною,
Як рідна дитина?
Хто посадить на могилі
Червону калину?
Хто без тебе грішну душу

Поминати буде?
Доню моя, доню моя,
Дитя моє любе!
Іди од нас!“ Ледве-ледве
Поблагословила:
„Бог з тобою!“—та, як мертва,
На діл повалилась.
Обізвався старий батько:
„Чого ждешь, небого?“
Заридала Катерина,
Та бух йому в ноги:
„Прости міні, мій батечку,
Що я наробила!
Прости міні, голубе,
Мій соколе милий!“
— „Нехай тебе Бог прощає
Та добриї люде!
Молись Богу та йди собі—
Міні легче буде“.
Ледве встала, поклонилась,
Выйшла мовчки з хати;
Осталися сиротами
Старий батько й мати.
Пішла в садок у вишневий,
Богу помолилась.
Взяла землі під вишнею,
На хрест почепила;
Промовила: „Не вернуся!
В далекому краю
В чужу землю чужі люде
Мене заховають;
А своєї ця крихотка

Надо мною ляже,
Та про долю, моє горе,
Чужимъ людямъ скаже...
Не росказуй, голубонько,
Де б не заховали,
Щоб грішної на сім світі
Люде не займали!
Ти не скажеш... ось хто скаже,
Що я його мати!
Боже ти мій! лихо моє!
Де міні сховатись?
Заховаюсь, дитя моє,
Сама підъ водою,
А ти гріх мій спокутуєш
Въ людяхъ сиротою,
Безбатченкомъ..." Пішла селом,
Плаче Катерина:
На голови хустиночка,
На руках дитина.
Вийшла з села—сердце ниє;
Назадъ подивилась,
Покивала головою,
Тай заголосила.
Якъ тополя, стала в полі
При битій дорозі;
Якъ роса та до схід сонця,
Покапали сльози.
За сльозами за гіркими
І світа не бачить,
Тілько сина пригортає,
Цілує та плаче.
А воно, як янголятко,

Нічого не знає,
Маленькими ручицями
Пазухи шукає.
Сіло сонце, з-за діброви
Небо червоніє;
Утерлася, повернулась
Пішла... тілько мріє.
В селі довго говорили
Де-чого багато,
Та не чули вже тих річей
Ні батько, ні мати...
Отаке-то на сім світі
Роблять людям люде!
Того вяжуть, того ріжуть,
Той сам себе губить...
А за-віщо? Святий знає!
Світ, бач-ся, широкий,
Та нема де прихилитись
Въ світі одиноким.
Тому доля запродала
Од краю до краю,
А другому оставила
Те, де заховають.
Де-ж ти люде, де-ж ті добрі,
Що сердце збиралось
З ними жити їх любити?
Пропали, пропали!
Єсть на світі доля,
А хто її знає?
Єсть на на світи воля,
А хто її має?
Єсть люде на світі—

Сріблом-злотом сяють;
Здається, панують,
А долі не знають,—
Ні долі, ни волі!
З нудьгою та з горем
Жупан надівають,
А плакати—сором.
Возьміть срибло-злото,
Та будьте багаті,
А я возьму сльози—
Лихо виливати;
Затоплю недолю
Дрібними сльозами,
Затопчу неволю
Босими ногами!
Тоді я веселий,
Тоді я багатий,
Як буде серденько
По волі гуляти!

III.

Кричать сови, спить діброва,
Зіроньки сіяють;
По-над шляхом, щирицею,
Ховрашки гуляють.
Спочивають добрі люде;
Що кого втомило:
Кого щастя, кого сльози,—
Все нічка покрила,
Всіх покрила темнісінька,
Як діточок мати.

Де-ж Катрусю пригорнула?
Чи в лісі, чи в хаті?
Чи на полі під копою
Сина забавляє?
Чи в діброві з-під колоди
Вовка виглядає?
Бодай же вас, чорні брови,
Нікому не мати.
Коли за вас таке лихо
Треба отбувати!
А що дальше спіткається?
Буде лихо, буде!
Зостринуться жовті піски
І чужиї люде,
Зострінеться зіма люта...
А той—чи зострiне,
Що пізнає Катерину,
Привітає сина?
З ним забула б чорнобрива
Шляхи, піски, горе:
Він, як мати, привітає,
Як брат, заговорить...
Побачимо, почуємо...
А поки—спочину,
Та тим часом роспитаю
Шлях на Московщину.
Далекий шлях, пани-брати!
Знаю його, знаю!
Аж на серці похолоне,
Як його згадаю.
Попоміряв і я колись—
Щоб його не мірять!...

Росказав би про те лихо;
Та чи тож повірять?
„Бреше“, скажуть, „сякий-такий!
(Звичайно не в очі)
А так тільки псує мову
Та людей морочить“.
Правда ваша, правда, люде!
Та й на-що те знати,
Що сльозами перед вами
Буду виливати?
На-що воно? У всякого
І свого чимало.
Цур же йому!... А тим часом
Ке-те лиш кресало
Та тютюну, щоб, знаєте,
Дома не журились;
А то лихо росказувать,
Щоб бридке приснилось,—
Нехай його лихий возьме!
Лучче ж поміркую,
Де-то моя Катерина
З Івасем мандрує.
За Київом та за Дніпром,
По-під темним гаєм,
Ідуть шляхом чумаченьки,
„Пугача“ співають.
Іде шляхом молодиця,—
Мусить, бути з прощі.
Чого-ж смутна, невесела,
Заплакані очі?
У латаній свитиночці,
На плечах торбина,

В руці ціпок, а на другій—
Заснула дитина.
Зострілася з чумаками,
Закрила дитину,
Питається: „Люде добрі!
Де шлях в Московщину?"
— „В Московщину?—оцей самий.
Далеко, небого?"
— „В саму Москву. Христа ради
Дайте на дорогу!"
Бере шага, аж труситься:
Тяжко його брати!
Та й на-віщо?.. А дитина!
Вона ж його мати...
Заплакала, пішла шляхом,
В Броварях спочила,
Та синові за гіркого
Медяник купила...
Довго-довго сердешная
Все йшла та питала;
Було й таке, що під тином
З сином ночувала...
Бач, на-що здалися карі оченята:
Щоб під чужим тином сльози виливать!
Ото-ж то дивіться та кайтесь, дівчата,
Щоб не довелося москаля шукать.
Щоб не довелося, як Катря шукає...
Тоді не питайте, за-що люде лають,
За-що не пускають в хату ночувать.
Не питайте, чернобриві,
Бо люде не знають;
Кого Бог кара́ на світі,
То й вони карають...

Люде гнуться, як ті лози,
Куди вітер віє;
Сиротини сонце свитить—
Світить, та не гріє...
Люде б сонце заступили,
Як-би мали силу,
Щоб сироті не світило,
Сльози не сушило.
А за-віщо, Боже милий?
За-що світом нудить?
Що зробила вона людям!
Чого хотять люде?
Щоб плакала... Сердце моє!
Не плач, Катерино!
Не показуй людям сльози,
Терпи до загину!
А щоб личко не марніло
З чорними бровами,
До схід сонця, в темнім лісі
Умийся сльозами!
Умиєшся—не побачать,
То й не засміються;
А серденько одпочине,
Поки сльози ллються.

Отаке-то лихо, бачите, дівчата!
Жартуючи, кинув Катрусю москаль.
Недоля не бачить, з ким їй жартувати,
А люде хоч бачать, та людям не жаль.
„Нехай“, кажуть, „гине ледача дитина,
Коли не зуміла себе шанувать!“
Шануйтеся ж, любі, в недобру годину,
Щоб не довелося москаля шукать!

Де-ж Катруся блудить?
По-під-тинню ночувала,
Раненько вставала,
Поспішала в Московщину;
Аж гульк—зима впала.
Свище полем завірюха;
Іде Катерина
У личаках—лихо тяжке!—
І в одній свитині.
Іде Катря, шкандибає;
Дивиться—щось мріє...
Либонь, ідуть москалики...
Лихо!.. серце мліє...
Полетіла, зострілася,
Пита: „Чи немає
Мого Йвана чорнявого?“
А ті: „Ми не знаєм“.
І, звичайно, як москалі,
Сміються, жартують:
„Ай да баба! ай да наші!
Каво нє надуют!“.
Подивилась Катерина:
„І ви, бачу, люде!
Не плач, сину, моє лихо,—
Що буде, то й буде!
Піду дальше,—більш ходила...
А, може, й зострину;
Оддам тебе, мій голубе,
А сама—загину!“
Реве, стогне хуртовина,
Котить, верне полем;
Стоїть Катря серед поля,

„Тыхый, тыхый Дунай!
„Моихъ дитокъ забавляй.
„Ты жовтенькый писокъ!
„Нагодуй моихъ дитокъ,
„Искупай, исповый,
„И собою укрый“!

I.

Бувъ соби дидъ та баба,
З давнього-давна, у гаи надъ ставомъ
У-двохъ соби на хутори жылы,
Якъ диточокъ двое,—
Усюды обое.
Ще змалечку у-двохъ ягнята паслы,
А потимъ побралыся,
Худобы диждалыся,—
Прыдбалы хутиръ, ставъ и млынъ,
Садокъ у гаи розвелы
И пасику чымалу,—
Всього надбалы.
Та диточокъ у ихъ Бигъ-ма,
А смерть зъ косою за плечыма.
Хто жъ ихъ старисть прывитае,
За дытыну стане?
Хто заплаче, поховае?
Хто душу спомяне?

Хто пожыве добро чесно,
Въ добрую годыну
И згадае, дякуючы,
Якъ своя дытына?..
Тяжко дитей годуваты
У безверхій хати,
А ще гирше старитыся
У билыхъ палатахъ,—
Старитыся, умираты,
Добро покыдаты
Чужимъ людямъ, чужимъ дитямъ
На смихъ, на рострату!

II.

И дидъ, и баба у недилю
На прызьби вдвохъ соби сыдилы
Гарненько, въ билыхъ сорочкахъ.
Сіяло сснце въ небесахъ;
А ни хмарыночкы, та тыхо,
Та любо, якъ у раи.
Сховалося у серци лыхо,
Якъ звиръ у темнимъ гаи.
Въ такимъ раи, чого бъ, бачться,
Старымъ сумоваты?
Чы то давне яке лыхо
Прокынулось въ хати?
Чы вчорашне, задавлене,
Зновъ заворушылось,

Чы ще тилькы заклюнулось—
И рай запалыло?
Не знаю, що и писля чого
Стари сумують. Може, вже
Отсе збираються до Бога;
Та хто въ далекую дорогу
Имъ добре коней запряже?
— „А хто насъ, Насте, поховае,
Якъ помремо?“

— „Сама не знаю!

Я все отсе миркувала,
Та ажъ сумно стало;
Одиноки зостарилысь ..
Кому понадбалы
Добра сього?...“

— „Стривай лишень!

Чы чуешъ? Щось плаче
За воритьмы.... мовъ дытына!
Побижимъ лышъ!... Бачышъ?
Я вгадувавъ, що щось буде!“
И разомъ схопылысь
Та до воритъ.... Прибигають—
Мовчкы зупынылысь.
Передъ самымъ перелазомъ
Дытына сповыта—
Та й не туго, й новенькою
Свытыною вкрыта;
Бо то маты сповывала —
И литомъ укрыла
Останнею свытыною!...
Дывылысь, молылысь

Стари мои. А сердешне
Неначе благае;
Выпручало рученята
Й до ихъ простягае
Манюсиньки... и замовкло,
Неначе не плаче,
Тилькы пхыка.
                    — „А що, Насте?
Я й казавъ! Отъ бачышъ?
Отъ и таланъ, отъ и доля.
И не одынокы!
Беры жъ лышень та сповывай....
Ачъ яке, ныврокү!
Несы жъ въ хату, а я верхы
Кынусь за кумамы
Въ Городыще“.
                    Чудно якось
Діеться мижъ намы!
Одынъ сына проклынае,
Зъ хаты выганяе,
Другый свичечку, сердешный,
По́томъ заробляе
Та, рыдаючы, становыть
Передъ образами—
Нема дитей!... Чудно якось
Діеться мижъ намы!

III.

Ажъ тры пары на радощахъ
Кумивъ назбиралы,

Насылу диждала!“
И „Отче нашъ“ тыхо-тыхо,
Мовъ крызь сонъ чытала.
Старый волы выпрягае,
Занозы ховае
Мережани, а Катруся
Марка оглядае.
—„А де жъ Ганна, Катерыно?
Я пакъ и байдуже!
Чы не вмерла?“
— „Ни, не вмерла
А дуже нездужа.
Ходимъ лышень въ малу хату,
Покы выпрягае
Волы батько: вона тебе,
Марку дожыдае“.
Ввійшовъ Марко въ малу хату
И ставъ у порогу...
Ажъ злякався, Ганна шепче:
—„Слава.... слава Богу!
Ходы сюды, не лякайся....
Выйды, Катре, зъ хаты:
Я щось маю роспытаты,
Де-що росказаты“.
Выйшла зъ хаты Катерына,
А Марко схылывся
До наймчкы у головы.
—„Марку! Подывыся,
Подывыся ты на мене;
Бачъ, якъ я змарнила?
Я не Ганна, не наймычка,
Я“....

Тай занимила.
Марко плакавъ, дывувавс
Зновъ очи одкрыла,
Пыльно, пыльно подывыла
Сльозы покотылысь.
„—Просты мене! Я карал
Весь викъ въ чужій хати.
Просты мене, мій сыночку
Я... я—твоя маты“.
Та й замовкла... Зомливъ Марко
Й земля задрижала.
Прокынувся... до матери—
А маты вже спала!

Тай занимила.
Марко плакавъ, дывувавс
Зновъ очи одкрыла,
Пыльно, пыльно подывыла
Сльозы покотылысь.
„—Просты мене! Я карал
Весь викъ въ чужій хати.
Просты мене, мій сыночку
Я... я—твоя маты“.
Та й замовкла... Зомливъ Марко
Й земля задрижала.
Прокынувся... до матери—
А маты вже спала!